

Enquêteonderzoek onder allochtonen: problemen, oplossingen en uitdagingen

Hans Schmeets en Ronald van der Bie

Allochtonen doen doorgaans slecht mee in CBS-enquêteonderzoek. Door deze relatief hoge non-respons vormen allochtonen met enkele andere bevolkingsgroepen de zogenoemde 'moeilijk waarneembare groepen'. In dit artikel wordt ingegaan op talrijke facetten die op enquêteonderzoek onder allochtonen betrekking hebben, waaronder de redenen van non-respons en de effecten van responsverhogende maatregelen.

1. Inleiding

Allochtonen zijn een lastige groep voor zowel het verzamelen van enquêtegegevens als het interpreteren daarvan. Deze aanname vormde het vertrekpunt van een studie naar de achtergronden van de lagere respons onder allochtone bevolkingsgroepen. Het verrassende resultaat was dat er geen duidelijke aanwijzingen werden gevonden dat de kwaliteit van de gegevens van allochtonen slechter zijn dan die van autochtonen. Aangevoerd werd dat de respons in enquêteonderzoek toeneemt met de stedelijkheidsgraad en met de arbeidspositie. In grote steden is de respons hoger dan in andere woongebieden, en mensen met een goede arbeidspositie doen beter mee dan mensen met een slechte arbeidspositie. Beide relaties kunnen verklaren waarom allochtonen minder goed meedoen met CBS-enquêteonderzoek. Want allochtonen, en zeker niet-westerse allochtonen, wonen vooral in de grote steden en hebben een slechtere arbeidsmarktpositie dan autochtonen (Schmeets en Michiels, 2003; 2005).

Door in een vervolganalyse de factoren 'stedelijkheidsgraad' en 'sociaal-economische positie' in een analysemodel op te nemen, wordt het verband tussen herkomst en respons nagenoeg geheel wegverklaard (Feskens et al., 2005a; 2005b). Ook een latente klassenanalyse leert dat de respons maar in beperkte mate veroorzaakt wordt door herkomst (Feskens et al., 2005c). Deze onderzoeksresultaten, die gebaseerd zijn op CBS-gegevens uit het *Permanent Onderzoek Leefsituatie* (POLS) van 1998 en 2002, tonen aan dat er nauwelijks verschillen bestaan in het responsgedrag van een allochtoon en een autochtoon. Er zijn dan ook vanuit het perspectief van (verschillen in) respons geen duidelijke aanwijzingen dat de kwaliteit van de gegevens bij allochtonen slechter is dan die van autochtonen.

In deze bijdrage maken we gebruik van de meest recente gegevens die in 2004 voor het POLS zijn verzameld. Daarnaast wordt geput uit de gegevens die verzameld zijn in

het *Onderzoek Gezinsvorming Jonge Allochtonen* (OGJA), dat in de periode januari–april 2004 is uitgevoerd. Op basis van deze twee onderzoeken wordt in deze bijdrage ingegaan op het verband tussen herkomst en respons, de redenen van non-respons en de resultaten van de pogingen om de respons te verhogen.

POLS en OGJA

Voor het *Permanent Onderzoek Leefsituatie* (POLS) van 2004 zijn bijna 32 duizend personen geselecteerd voor een vraaggesprek over talrijke aspecten van de leefsituatie, zoals gezondheid, veiligheid, vrijetijdsbesteding en woonsituatie. Deze gesprekken werden bij de geselecteerde personen thuis gevoerd. Uiteindelijk is met bijna 20 duizend personen een interview gehouden.

Het *Onderzoek Gezinsvorming Jonge Allochtonen* (OGJA) is een onderzoek naar de huidige gezinssamenstelling en relaties, alsook verwachtingen ten aanzien van toekomstige relaties. Aan het OGJA hebben 991 jonge Turken en Marokkanen van 18–27 jaar meegedaan. Ook deze gesprekken zijn bij de respondenten thuis gevoerd.

2. Respons en non-respons van allochtone en autochtone bevolkingsgroepen

2.1 Non-respons

Van de Nederlandse bevolking is een vijfde allochtoon en vier vijfde autochtoon. Idealiter zou de onderzoeksgroep hiervan een perfecte afspiegeling moeten zijn. Om diverse redenen is dit niet het geval en is de steekproefgroep onbedoeld selectief. De steekproeven worden getrokken uit registers van de gemeenten. Deze registers kunnen fouten bevatten. Het kan voorkomen dat een geselecteerd persoon niet woont op het adres waarop hij of zij bij de gemeente staat ingeschreven, inmiddels verhuisd of overleden is, of in een inrichting verblijft. In dergelijke gevallen is sprake van oneigenlijke non-respons. Dit komt in 3,3 procent van de getrokken steekproef voor (*staat 1*). Daarvan is 0,3 procent niet bereikbaar door vertrek naar het buitenland, 2,2 procent is verhuisd, 0,1 procent is overleden, 0,4 procent is onvindbaar en 0,3 procent verblijft in een tehuis of instelling. Deze oneigenlijke non-respons komt vaker voor bij allochtonen dan bij autochtonen.

Ook bij de uitvoering van het veldwerk is het niet altijd mogelijk om over alle personen in de steekproef informatie te krijgen. De interviewer kan de geselecteerde persoon voor het interview bijvoorbeeld niet bereiken. Dat komt regelmatig voor. Van de geselecteerde personen is 5 procent niet

---

Dit artikel is voor een belangrijk deel gebaseerd op Schmeets, H. en R. van der Bie (red.), 2005, *Enquêteonderzoek onder allochtonen. Problemen en oplossingen*. CBS, Voorburg/Heerlen.

---

bereikbaar. Vooral met niet-westerse allochtonen is het moeilijk om contact te krijgen. Van hen wordt 12 procent (tweede generatie) en 11 procent (eerste generatie) niet bereikt. Bij de westerse allochtonen blijft de uitval wegens onbereikbaarheid beperkt tot 7 procent en bij de autochtonen tot 4 procent.

Ook als er wél contact is geweest, komt het echter niet altijd tot een vraaggesprek. Van de autochtonen weigert 23 procent mee te doen. Tweede generatie-allochtonen weigeren iets minder vaak. De weigerpercentages liggen op 22 (westerse allochtonen) en 19 (niet-westerse allochtonen). De eerste generatie allochtonen is het minst weigerachtig. Van hen weigert 18 procent (westerse allochtonen) en 12 procent (niet-westerse allochtonen). Weigeren is pas mogelijk nadat een contact tot stand is gekomen.

Een laatste reden van selectiviteit in de steekproef is dat personen wel mee willen doen, maar daartoe niet in staat zijn, om wat voor reden ook. Het gaat dan om hoogbejaarden die niet zelfstandig een (vraag)gesprek kunnen voeren en (eerste generatie) allochtonen die de Nederlandse taal onvoldoende beheersen. Bij de in Nederland geboren allochtonen is de Nederlandse taal nauwelijks een probleem. Bij de eerste generatie allochtonen ligt dit anders: 8 procent van de westerse allochtonen doet niet mee vanwege een taalbarrière; bij de niet-westerse allochtonen is dit zelfs 15 procent. Overigens is het voor een interviewer vaak lastig te bepalen of hier sprake is van een echt taalprobleem of van een verkapte weigering. Opmerkelijk is in ieder geval dat het percentage weigeraars onder deze groepen laag is.

2.2 Respons

Om de responscijfers te bepalen, wordt uitgegaan van de getrokken steekproefpersonen die ook daadwerkelijk aangehouden kunnen worden, dus zonder de oneigenlijke non-respons als gevolg van overlijden en verhuizen. Deze respons is 64 procent, 2 procentpunt hoger dus dan de res-

ponsberekening inclusief de oneigenlijke non-respons. Tussen allochtone en autochtone bevolkingsgroepen bestaan geen grote responsverschillen (staat 2).

Staat 2
Responspercentages naar herkomstgroepering respondent en stedelijkheid, POLS 2004

	Autochtonen	Allochtonen		Totaal
		2e generatie	1e generatie	
	%			
Zeer sterk stedelijk	55	52	47	53
Sterk stedelijk	65	61	53	63
Matig stedelijk	67	66	58	66
Weinig stedelijk	68	65	61	68
Niet stedelijk	70	75	66	70
Totaal	66	62	53	64

Overgenomen uit: Kockelkoren en Schmeets, 2005, blz. 180.

In gebieden waar de respons van de allochtone groepen aan de lage kant is, is dat ook het geval bij de autochtonen. Vooral stedelijkheid speelt een rol. Bekend is dat deelname aan enquêteonderzoek in dichtbevolkte gebieden, vooral in de grote steden, geringer is dan op het platteland. De precieze oorzaken hiervan zijn moeilijk te achterhalen. Het organiseren van het veldwerk is in de grote steden, vooral in Amsterdam, problematischer dan op het platteland. Onder meer het werven van interviewers verloopt in de grote steden moeizamer dan in minder verstedelijkte gebieden. Verder speelt ook de infrastructuur in de steden een rol. Bepaalde adressen zijn lastig of zelfs helemaal niet te vinden. Stedelingen zijn vaker niet thuis en zeggen vaker nee tegen deelname aan enquêtes (Groves en Couper, 1998). Voor onderzoek naar de respons van allochtonen zijn dergelijke verschillen naar de mate van stedelijkheid relevant, juist omdat allochtonen vaker in (zeer) sterk verstedelijkte gebieden wonen dan autochtonen. Door in een analyse te onderscheiden naar woongebied en stedelijkheidsgraad, kan met dit stedelijkheidseffect op de respons rekening worden gehouden.

Staat 1
Respondenten en non-respondenten naar herkomstgroepering, POLS 2004

	Autochtonen	Allochtonen				Totaal
		2e generatie		1e generatie		
		westers	niet-westers	westers	niet-westers	
	%					
Overleden	0,1	0,1	0,0	0,2	0,1	0,1
Verhuisd naar buitenland	0,2	0,8	0,3	2,1	0,8	0,3
Onbekend/onvindbaar	0,3	0,5	1,4	1,2	1,6	0,4
Instelling/tehuis	0,3	0,3	0,3	0,4	0,3	0,3
Verhuisd	1,8	2,9	3,9	4,9	4,5	2,2
Weigering	22,6	22,2	19,1	18,0	11,5	21,7
Geen gelegenheid	6,4	7,0	4,9	7,2	8,0	6,5
Taalbarrière	0,1	0,3	1,4	8,4	14,7	1,3
Geen contact	4,4	6,8	12,0	6,4	11,1	5,1
Respons	63,6	59,0	56,4	50,2	45,8	61,7
Afgebroken interview	0,2	0,1	0,3	1,0	1,6	0,3
	abs.=100%					
Totaal aantal personen	26 671	1 597	708	1 144	1 838	31 958

Overgenomen uit: Schmeets 2005b, blz. 82.

In het algemeen geldt dat bij een toename van de stedelijkheid in de woongebieden de respons afneemt. Is de respons in de niet-stedelijke gebieden nog 70 procent, in de zeer sterk stedelijke gebieden is deze nog maar 53 procent. Deze invloed van de stedelijkheid is bij zowel allochtonen als autochtonen zichtbaar. Het feit dat allochtonen vaker in de grote steden wonen dan autochtonen verklaart voor een deel waarom de respons bij allochtonen geringer is. Binnen de verschillende stedelijke gebieden blijkt het oorspronkelijke verschil van 13 procentpunt tussen autochtonen en de in het buitenland geboren allochtonen minder groot te zijn. In de sterk verstedelijkte gebieden is het verschil in respons nog maar 8 procentpunt, in de niet-stedelijke gebieden is het verschil maar 4 procentpunt. De in Nederland geboren allochtonen, de tweede generatie, doen zelfs beter mee dan autochtonen.

Staat 3
Responspercentages naar herkomstgroepering respondent en woongemeente, POLS 2004

	Autochtonen	Allochtonen		Totaal
		2e generatie	1e generatie	
	%			
Amsterdam	41	33	33	38
Den Haag	57	62*	55	57
Rotterdam	53	52	44	50
Utrecht	64	57*	50*	62
Overige gemeenten	67	64	57	66

* Gebaseerd op minder dan 100 cases.

Overgenomen uit: Kockelkoren en Schmeets, 2005, blz. 181.

Groot zijn de verschillen in respons naar herkomst in Amsterdam, Rotterdam, Utrecht en Den Haag (*staat 3*). Amsterdam springt er met een respons van 38 procent in negatieve zin uit. Niet alleen allochtonen, maar ook autochtonen hebben in Amsterdam minder goed meegedaan aan het onderzoek. Ook verrassend is het ontbreken van responsverschillen tussen de eerste en de tweede generatie: een op de drie allochtone Amsterdammers heeft aan het POLS 2004 meegedaan. In de drie andere steden varieert de respons van 50 tot 62 procent. Dat is niet geringer dan de respons in de sterk verstedelijkte gebieden. De lage deelnamepercentages in de vier grote steden zijn dus terug te voeren op de relatief geringe deelname aan enquêteonderzoek in Amsterdam, onder zowel allochtonen als autochtonen.

Staat 4
Responspercentages naar herkomstgroepering respondent en stedelijkheid, POLS 2004

	Autochtonen	Allochtonen				Totaal
		2e generatie		1e generatie		
		westerse allochtonen	niet-westerse allochtonen	westerse allochtonen	niet-westerse allochtonen	
	%					
Zeer sterk stedelijk	55	51	52	44	47	53
Sterk stedelijk	65	60	63	57	50	63
Niet stedelijk	68	66	70	63	58	68
Totaal	66	62	60	56	51	64

Overgenomen uit: Schmeets 2005a, blz. 78.

Sterker verschilt de respons tussen de diverse allochtone bevolkingsgroepen (*staat 4*).

Aangezien er niet veel allochtonen wonen op het platteland, worden de drie categorieën 'matig stedelijk', 'weinig stedelijk' en 'niet-stedelijk' samengevoegd in 'niet-verstedelijk'. Daardoor ontstaat een driedeling: 'zeer sterk stedelijk', 'sterk stedelijk' en 'niet-verstedelijk'. De repons varieert van 53 procent in de zeer sterk verstedelijkte gebieden tot 68 procent in de niet-stedelijke gebieden. Het sterkst verschilt de respons van autochtonen (66 procent) van de eerste generatie niet-westerse allochtonen (51 procent). Voor de zeer sterk stedelijke gebieden loopt de respons uiteen van 44 procent onder de eerste generatie westerse allochtonen tot 55 procent onder de autochtonen. Deze responscijfers liggen dicht bij elkaar dan de uiterste scores van alle allochtonen (51 procent) en autochtonen (66 procent). Ook de verschillen in respons in de niet-stedelijke gebieden nemen af, van 58 procent (eerste generatie niet-westerse allochtonen) tot 68 procent (autochtonen). In de sterk stedelijke gebieden verminderen de oorspronkelijke responsverschillen echter niet.

Een nadere uitsplitsing bij de niet-westerse allochtonen leert dat de responsachterstand van de niet-westerse allochtonen ten opzichte van de autochtonen het kleinst is in de niet-stedelijke gebieden (*staat 5*). Deze ligt tussen 55 procent (eerste generatie Turken) en 68 procent (autochtonen). Turken en Surinamers van de tweede generatie responderen zelfs beter dan autochtonen. In de zeer sterk stedelijke gebieden is de respons van de eerste generatie Turken 40 procent. Ook hun responsachterstand ten opzichte van de autochtonen (55 procent) is kleiner dan het oorspronkelijke responsverschil (42 procent versus 66 procent). Erg groot is daarentegen het responsverschil naar herkomst in de sterk stedelijke gebieden. De respons van de eerste generatie Turken blijft steken op 34 procent. Vergeleken met de 65 procent respons van de autochtonen is dit een groot verschil.

De afnemende invloed van herkomst op de respons wordt ten slotte ook zichtbaar door het kenmerk stedelijkheidsgraad toe te voegen in een logistisch regressiemodel. De Wald Chi-kwadraat – waarmee het verband van herkomst met de respons wordt uitgedrukt – neemt af van 204 naar 109. De Wald neemt verder af naar 89 indien ook het kenmerk regio – een indeling in 23 categorieën – wordt opge-

Staat 5
Responspercentages naar herkomstgroepering respondent en stedelijkheid, POLS 2004

	Autochtonen	Allochtonen														Totaal
		2e generatie							1e generatie							
		westers		niet-westers		w.v.			westers		niet-westers		w.v.			
				Turkije	Marokko	Suri-name	Antillen	Overig			Turkije	Marokko	Suri-name	Antillen	Overig	
	%															
Zeer sterk stedelijk	55	51	52	49	45	50	55	64	44	47	40	42	47	60	51	53
Sterk stedelijk	65	60	63	68	58	58	56	67	57	50	34	52	58	53	57	63
Niet stedelijk	68	66	70	70	65	71	68	76	63	58	55	61	59	64	57	68
Totaal	66	62	60	61	54	57	62	68	56	51	42	50	52	59	55	64

Overgenomen uit: Schmeets, 2005a, blz. 78, staat 6.4

nomen. De responsverschillen met de autochtonen worden voor alle onderscheiden groepen allochtonen kleiner. Er resteert alleen een verschil met de eerste generatie Turken, en kleine verschillen met de tweede generatie Marokkanen en eerste generatie westerse allochtonen, Marokkanen en niet-westerse allochtonen. Ook deze analyse laat zien dat het oorspronkelijke verband tussen herkomst en respons voor een belangrijk deel een gevolg is van het woongebied. Anders gezegd, de relatie tussen herkomst en respons berust grotendeels op een schijnverband.

3. Maatregelen om de respons te verhogen

De respons in CBS-enquêteonderzoek neemt vanaf 2003 fors toe (De Bie en Luiten, 2005). Een reorganisatie van het veldwerkapparaat in 2002, met een deels gedecentraliseerde aansturing in regio's, is één van de redenen voor de hogere enquêtedeelname. Ook een andere benaderingsstrategie van de steekproefpersonen heeft geleid tot een hogere respons (Luiten, 2006; zie ook Kockelkoren en Snijders (2003) voor een beschrijving van de veldwerkstrategie).

In maart 2004 is het aantal contactpogingen verhoogd van minimaal drie naar zes. Doel van de maatregel was een groter deel van de geselecteerde groep te bereiken. De maatregel was een succes. Het leverde in het POLS 2004 een responswinst op van 10 procentpunt onder de niet-westerse allochtonen en onder de in het buitenland geboren westerse allochtonen. Bij de autochtonen en de tweede generatie westerse allochtonen bleef de responswinst beperkt tot ongeveer 2 procent.

Uitbreiding van het aantal contactpogingen in maart 2004 had meer effecten. Het leidde ook tot een geringere non-respons en het aantal weigeringen verminderde (staat 6).

In de periode maart-december, na invoering van de maatregel, daalde het percentage weigeringen onder alle groepen, vergeleken met de maanden januari-februari, het sterkst onder de eerste generatie westerse allochtonen. Wel is er bij deze groep een lichte toename te zien van de non-respons door taalproblemen. Bij de niet-westerse eerste generatie allochtonen nam de non-respons vanwege de taalbarrière niet toe door de daling van de niet-bereikbaarheid vanwege geen contact.

Staat 6
Wel of geen contact van non-respondenten naar herkomstgroepering, POLS 2004

	Autochtonen	Allochtonen				Totaal
		2e generatie		1e generatie		
		westers		niet-westers		
<i>in % van de totale steekproef per herkomstgroepering</i>						
<i>Niet-bereikbaar vanwege geen contact</i>						
Januari-februari	5	7	19	9	19	7
Maart-december	4	7	11	7	11	5
Totaal	5	7	13	7	12	5
<i>Weigeringen</i>						
Januari-februari	24	25	21	25	14	23
Maart-december	23	23	20	19	12	22
Totaal	23	23	20	20	12	22
<i>Taalbarrière</i>						
Januari-februari	0	0	2	7	16	1
Maart-december	0	0	2	10	16	1
Totaal	0	0	2	9	16	1
<i>Geen gelegenheid voor interview</i>						
Januari-februari	7	8	7	10	9	7
Maart-december	7	7	5	7	9	7
Totaal	7	7	5	8	9	7

Overgenomen uit: Schmeets, 2005b, blz. 84.

Naast de wijze van het contact tussen interviewer en respondent, is ook de aanschrijfbrief een belangrijk middel om de respons te beïnvloeden, bijvoorbeeld door de wijze waarop het onderwerp van het onderzoek wordt gepresenteerd.

In het Onderzoek Gezinsvorming Jonge Allochtonen (OGJA), een onderzoek onder jonge Turken en Marokkanen in de leeftijd van 18–27 jaar, is in 2004 geëxperimenteerd met het geven van een beloning. De helft van de geïnterviewden kreeg een beloning van 10 euro, de andere helft kreeg geen beloning. De keuze voor een beloning van 10 euro en de vorm van belonen – pas een beloning bij deelname – waren het resultaat van gesprekken met experts op het terrein van minderhedenonderzoek (Vis-Visschers, 2005). De verrassende uitkomst was dat het beloven van 10 euro geen effect had op de respons. De respons was 52 procent, zowel van de groep die een beloning bij deelname kreeg als van de groep die geen beloning zou krijgen. De respons was aanzienlijk hoger dan de 40 procent respons die, op basis van eerder onderzoek, was verwacht. Er was bovendien wel een effect van de beloning op de respons bij de jonge Marokkanen, maar niet bij de Turken. Vooral onder Marokkaanse vrouwen nam het aantal weigeraars af als gevolg van de beloning, waardoor de selectiviteit verminderde. Aangezien de respons van jonge Marokkanen lager was dan die van jonge Turken, werd dit responsverschil door de responstoename bij Marokkanen kleiner (Van den Brakel, 2005; Van den Brakel et al., 2005).

In het OGJA hebben geïnterviewden de antwoorden op de privacygevoelige vragen, zoals over de gewenste relatievorming en traditionele houdingen, zelf op de computer ingetikt. Gebruikelijk is dat de interviewer dat doet. Het vooronderzoek leerde namelijk dat de aanwezigheid van andere personen in het huishouden, zoals de vader of de moeder, de teneur van de antwoorden kon beïnvloeden (Vis-Visschers, 2005). Als de geïnterviewde de antwoorden zelf intikt, bleek van zo'n effect geen sprake. Voor de beantwoording van de meeste vragen maakte het geen verschil of de interviewer of de geïnterviewde de antwoorden intikte (Van den Brakel et al., 2005). De ene methode biedt dus geen aantoonbare voordelen boven de andere. Telefonisch enquêteren is voor allochtonenonderzoek sterk af te raden (Van der Valk, 2005; Schouten, 2005). Allochtonen beschikken veel minder vaak dan autochtonen over een vaste telefoon.

4. Discussie en aanbevelingen

Ondanks de forse extra respons blijft ook na zes contactpogingen een aanzienlijk deel van de westerse en niet-westerse allochtonen niet bereikbaar in CBS-enquêteonderzoek. Te overwegen is om het aantal contactpogingen voor deze groepen verder uit te breiden, bijvoorbeeld tot acht. Denkbaar is ook om het aantal contactpogingen flexibel in te zetten, afhankelijk van de beschikbare informatie. Voor Amsterdam is te overwegen om het aantal contactpogingen zelfs te verhogen tot tien. Overigens is dit aantal internationaal niet uitzonderlijk. In Duitsland is het aantal contactpogingen al tien, in Zweden zelfs twaalf (Feskens, 2005).

Het verlengen van de veldwerkperiode is een andere optie. Zo'n 6 tot 7 procent van de non-respons ontstaat doordat er in de maand van het interview geen geschikt tijdstip gevonden kan worden om te praten. Het verruimen van de veldwerkperiode ligt dus voor de hand. Een beloning heeft nauwelijks effect op de respons: met beloning is de respons 52 procent, zonder beloning 51 procent. Opmerkelijk is dat de respons van Marokkanen wel toeneemt als zij een beloning ontvangen. Met beloning is de respons 47 procent, zonder beloning 41 procent. Bij Turken is er geen effect. Van de groep die een beloning was beloofd, reageerde 57 procent; van de groep zonder beloning deed 61 procent mee. Belonen dringt vooral het percentage weigeringen onder Marokkaanse vrouwen terug. Het beloningsexperiment gaf nog een ander opmerkelijk resultaat te zien. Met beloning waren de responsverschillen tussen Marokkanen en Turken aanzienlijk (10 procentpunt) kleiner dan zonder beloning (20 procentpunt). Anders gezegd: een beloning garandeert geen hogere respons, maar beïnvloedt wel de selectiviteit.

Waarom jonge Turken beter meedoen dan jonge Marokkanen is vooralsnog onduidelijk. Beide groepen reageren bovendien anders op het krijgen van een beloning. Een verklaring hiervoor is moeilijk te geven. Verschillen in hun culturele opvattingen en gedrag kunnen een rol spelen. Jonge Marokkanen denken bijvoorbeeld minder traditioneel over de rol van de vrouw in het huishouden en de maatschappij dan jonge Turken (Schmeets, 2005c). Verder trouwen Turkse jongeren vaker bij het verlaten van het ouderlijk huis en trouwen zij op jongere leeftijd dan Marokkaanse jongeren (De Graaf en Distelbrink, 2005). Een andere verklaring is een verschil in attitude ten opzichte van onderzoek door de overheid. Mogelijk dat Turkse jongeren het meedoen aan (overheids)enquêtes als meer vanzelfsprekend ervaren en minder gevoelig zijn voor het krijgen van een beloning.

De wat tegenvallende resultaten van het geven van een geldelijke beloning hebben er inmiddels toe geleid dat bij een nieuw op te zetten experiment van dit middel geen gebruik meer zal worden gemaakt. In plaats daarvan wordt een attentie aangeboden zonder daaraan voorwaarden te verbinden (Wetzels en Schmeets, 2004). De keuze is gevallen op boekjes met vijf postzegels ter waarde van 39 eurocent. Hiermee is al geëxperimenteerd, en met succes. In het experiment wordt het effect onderzocht van het geven van respectievelijk vijf, tien en twintig postzegels op de respons. Het experiment is ingebed in de *Enquête Bevolkingsbevolking* in de maanden november en december 2005. Voorlopige cijfers over de effecten laten forse responstoenames zien, van 5 tot 8 procentpunt. In vervolganalyses worden de effecten nagegaan voor specifieke bevolkingsgroepen, waaronder allochtonen. Dergelijke uitkomsten zullen een totaalbeeld genereren van welke *incentive* het beste bij een bevolkingsgroep past.

Voor enquêteonderzoek onder allochtonen is het van belang hoe de gegevens worden verzameld. Gebleken is dat het zelf intoetsen van de antwoorden geen voordelen oplevert ten opzichte van de traditionele methode, waarbij de antwoorden door de interviewer worden verwerkt. Ook

blijkt dat het telefonisch enquêteren niet geschikt is als dataverzamelmethode bij allochtonen, omdat zij minder vaak over een vaste telefoonaansluiting beschikken dan autochtonen. Met andere dataverzamelmethode wordt momenteel geëxperimenteerd binnen het CBS. De op basis van POLS-modules ontwikkelde *Veiligheidsmonitor 2005* wordt telefonisch afgenomen, waarbij het huisbezoek voorbehouden blijft aan de groep die men telefonisch niet kan bereiken.

Als alle maatregelen de respons niet verbeteren, resteert het steekproefontwerp (De Ree en Van Berkel, 2005). Indien vooraf bekend is dat bepaalde bevolkingsgroepen in mindere mate responderen, kan men dergelijke groepen bij het trekken van de steekproef oververtegenwoordigen.

Ten slotte wordt opgemerkt dat onderzoek naar selectiviteit van de respons – en als gevolg daarvan mogelijke vertekening van de uitkomsten – onlosmakelijk verbonden is met de inhoud. Als bijvoorbeeld Turken en Marokkanen niet verschillen in hun attitudes en gedrag, maakt het niet uit of de ene groep een hoger responscijfer heeft dan de andere. Het zal de totaalscore niet beïnvloeden, en dat maakt het onderzoek naar de responsverschillen minder relevant. Vandaar dat in een boek over enquêteonderzoek onder bepaalde bevolkingsgroepen de inhoudelijke component niet mag ontbreken. Verschillen tussen allochtone bevolkingsgroepen in hun beleving en gedrag zijn dus relevant om een oordeel te kunnen geven over de gevolgen van de selectieve respons en daarmee over de kwaliteit van de onderzoeksbevindingen.

Literatuur

Bie, S. de, en A. Luiten, 2005, Lifting response rates – part two. Paper presented at the 16th International Workshop on Survey Nonresponse, Taellberg, August 2005.

Brakel, J. van den, 2005, Effecten van beloningen en dataverzamelmethode bij jonge allochtonen. In: Schmeets, H. en R. van der Bie (red.), op. cit., blz. 109–119.

Brakel, J. van den, R. Vis-Visschers en H. Schmeets, 2005, An experiment with data collection modes and incentives in the Dutch Family and Fertility Survey for young Moroccans and Turks. Field methods (te verschijnen).

Feskens, R., 2005, Het benaderen van allochtonen in internationaal perspectief. In: Schmeets, H. en R. van der Bie (red.), op. cit., blz. 45–54.

Feskens, R.C.W., J. Hox, G. Lensvelt-Mulders en H. Schmeets, 2005a, A multivariate analysis of nonresponse among ethnic minorities. Proceedings of the International Methodology Symposium, Statistics Canada.

Feskens, R.C.W., J. Hox, G. Lensvelt-Mulders en H. Schmeets, 2005b, Nonresponse among ethnic minorities: a multivariate analysis. Aangeboden aan Journal of Official Statistics.

Feskens, R.C.W., J. Hox, G. Lensvelt-Mulders en H. Schmeets, 2005c, Nonresponse among ethnic minorities: looking for homogenous clusters using latent class techniques. Paper presented at the 16th International Workshop on Survey Nonresponse, Taellberg, August 2005.

Graaf, A. de, en M. Distelbrink, 2005, De demografische levensloop van jonge Turken en Marokkanen. In: Schmeets, H. en R. van der Bie (red.), op. cit., blz. 153–167.

Groves, R.M. en M.P. Couper, 1998, Nonresponse in household interview surveys. Wiley, New York.

Kockelkoren, S. en G. Snijders, 2003, Maatregelen ter reductie van non-respons: herbenadering van geen-contacten en het trainen van interviewers. Aanbevelingen uit de literatuur. Interne nota BPA 3813–03–SOO. CBS, Heerlen.

Kockelkoren, S. en H. Schmeets, 2005, Monitoren van de respons van bevolkingsgroepen: de responsmatrix. In: Schmeets, H. en R. van der Bie, op. cit., blz. 177–182.

Luiten, A., 2006, De 'waarheid' over de responsstijging bij CAPI-onderzoeken 2004–2005. Interne nota BPA. CBS, Heerlen.

Ree, J. de, en K. van Berkel, 2005, Steekproeven voor onderzoek onder allochtonen. In: Schmeets, H. en R. van der Bie (red.), op. cit., blz. 183–188.

Schmeets, H., 2005a, De respons en non-respons van allochtone bevolkingsgroepen. In: Schmeets, H. en R. van der Bie (red.), op. cit., blz. 71–80.

Schmeets, H., 2005b, Slecht bereikbare allochtonen, autochtone wegeraars. In: Schmeets, H. en R. van der Bie (red.), op. cit., blz. 81–87.

Schmeets, H., 2005c, Culturele opvattingen van Marokkaanse en Turkse jongeren. In: Schmeets, H. en R. van der Bie (red.), op. cit., blz. 145–152.

Schmeets, H., 2005d, De leefsituatie van allochtonen. In: Schmeets, H. en R. van der Bie (red.), op. cit., blz. 169–176.

Schmeets, H. en J. Michiels, 2003, Het effect van non-respons onder allochtonen. Bevolkingstrends 51 (4), blz. 52–57.

Schmeets, H. en R. van der Bie (red.), 2005, Enquêteonderzoek onder allochtonen. Problemen en oplossingen. CBS, Voorburg/Heerlen.

Schmeets, H. en J. Michiels, 2005, De gevolgen van selectieve non-respons onder allochtonen. In: Schmeets, H. en R. van der Bie (red.), op. cit., blz. 55–70.

Schmeets, H. en R. van der Bie, 2005, Problemen en oplossingen bij enquêteonderzoek onder allochtonen: een overzicht. In: Schmeets, H. en R. van der Bie (red.), op. cit., blz. 9–15.

Schouten, B., 2005, Heeft telefonische enquêtering van jonge allochtonen een toekomst? In: Schmeets, H. en R. van der Bie (red.), op. cit., blz. 131–138.

Valk, J. van der, 2005, Paneluitval in de Enquête Beroepsbevolking. In: Schmeets, H. en R. van der Bie (red.), op. cit., blz. 139–144.

Vis-Visschers, R., 2005, De ontwikkeling van een benaderingsstrategie. In: Schmeets, H. en R. van der Bie (red.), op. cit., blz. 89–99.

Wetzels, W. en H. Schmeets, 2004, Projectplan 'Experiment Postzegel Beloning'. Interne nota SOO-2005-H4. CBS, Heerlen.